

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 12
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Радмила Жугић
Институт за српски језик САНУ
Београд

УДК 811.163.41'367.625
DOI 10.7251/fil1512204z

ДВОПРЕФИКСАЛНИ ГЛАГОЛСКИ ДЕМИНУТИВИ С ПРЕФИКСОМ ПО- У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИМ ГОВОРИМА СРПСКОГА ЈЕЗИКА И БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ¹

Апстракт: У раду се сагледава творбено-семантички аспект двоипрефиксалних глаголских деминутива са префиксом по- као првим у линеарном редоследу префикса. Истражују се творбена и семантичка функција префикса по- у процесу секундарне префиксације примарно префиксираних глагола као и разлози високе продуктивности новонасталих двоипрефиксалних глаголских деминутива са префиксалном везом по- + други префикс. Творбена ситуација оваквих деминутива се јавља у виду два творбена типа у зависности од тога да ли је мотивни глагол перфективни, свршени или је имперфективизован инфиксалном морфемом -ује-. Префикс по- модификује значење једном већ префиксираној глаголу. Новонастали глагол добија деминутивно значење, а у зависности од тога да ли је префикс по- у функцији квантитативној или квалитативној детерминатора, издвојена су два подзначења двоипрефиксалних глаголских деминутива са префиксом по-. Стање у призренско-тимочким говорима компарира се са стањем двоипрефиксалних глаголских деминутива у бугарском језику.

Кључне речи: двоипрефиксални глаголски деминутиви, творба, семантика, призренско-тимочки говори, бугарски језик.

Увод

Уранијем истраживању творбених начина и семантике глаголских деминутива поменут је и творбено-семантички тип од префикса *по-* и свршених глагола. Као потврде су наведени примери са протумаченим значењима и истакнута семантичка специфичност ових двоипрефиксалних деминутива у поређењу са творбено-семантичким типом од префикса *по-* и мотивних глагола не-свршеног вида.²

Будући да се у призренско-тимочким говорима двоипрефиксални глаголи са префиксом *по-* деминутивног значења јављају као лингвистичка реалија диференцијална у односу на стандардни српски језик, као и то да су уочена два семантичка подтипа условљена њиховом творбеном структуром, ови глаголи заслужују детаљније истраживање.

Нашу пажњу је привукло и постојање двоипрефиксалних глаголских деминутива истог творбено-семантичког типа у бугарском језику као структурно и географски блиском јужнословенском идиому. У том смислу ће бити анализирани најпре типови двоипрефиксалних глаголских деминутива са префиксом *по-* у призренско-тимочким говорима српскога језика, а потом ће стање бити компарирано са стањем у бугарском језику.

¹ Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (178009) који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Жугић 2007: 257–270.

Рад се заснива на грађи из дијалекатских речника призренско-тимочких говора: *Речник лесковачког говора* (Митровић 1984), *Речник говора јужне Србије* (Златановић 1998), *Речник села Каменице код Ниша* (Јовановић 2004), *Речник говора јабланичког краја* (Жугић 2005), *Тимочки дијалекатски речник* (Динић 2008) и *Црнојевски речник* (Стојановић 2010). Неки примери су узети из *Картошке необјављене лексичке траже из јабланичког говора* (Жугић Гр.).

Грађа за бугарски језик је ексцерпирана из *Образложног речника бугарског језика* (Мурдаров и др. 2011), у тексту скраћено: ОРБЕ 2011, и *Бугарско-српског речника* (Младенов 2000).

О досадашњем истраживању двопрефиксалних глаголских деминутива у српском и бугарском језику

О досадашњем истраживању глаголских деминутива у призренско-тимочким говорима види рад Жугић 2007: 257–270. У наведеном раду, ауторка издваја и творбено-семантички тип двопрефиксалних деминутива с префиксом *по-* као префиксом секундарне префиксације.

Двопрефиксалне глаголе у српском књижевном језику први пут спомиње А. Белић (1949: 313–317). О односу значења секундарног префикса у двопрефиксалном глаголу према значењу глагола с једним префиксом каже да се „нов префикс [...] управља према значењу глагола са једним префиксом, а не према самоме префиксу“ (313). Секундарни префикс најчешће означава перфектизацију, али може имати и своје основно значење.

Сви каснији истраживачи двопрефиксалних глагола баве се утицајем једног и другог префикса на значење двопрефиксалног глагола: Клајн (2002: 286–290) даје значајније место двопрефиксалним глаголима и истиче да улога првог префикса није искључиво везана за перфектизацију имперфективних глагола. Он нарочиту пажњу скреће на глаголе које назива правим двопрефиксалним глаголима „у којима се оба префикса равноправно комбинују са основом, дајући значење које ни један ни други сам за себе не би могли имати“ (Клајн 2002: 287).

Терзић (1997) истражује творбено-семантички аспект двопрефиксалних глагола са префиксалном конструкцијом *по-* у српском и руском језику. Тошовић (2010) се бави семантичком анализом двопрефиксалних глагола. Драгићевић (2013) анализира двопрефиксалне глаголе са префиксима донекле супротстављених значења уз закључак (262) да у двопрефиксалним глаголима „префикси најчешће не ступају у директан однос, већ први префикс модификује значење већ префиксираниог глагола, дакле односи се према глаголу, а не према префиксу“.

О глаголским деминутивима с префиксом *по-* у савременом српском језику најпре и најдетаљније пише И. Грицкат. Семантичку компоненту квантификативног типа са информацијом о количини, мери, интензитету или трајању радње у глагол уноси префикс *по-* који је основни формални показатељ деминутивности глагола.³ Овим префиксом указује се и на начин (из)вршења радње (лагано, нехајно и сл.), радња глагола се своди на извесни степен интензитета или се њено трајање квантитативно ограничава.

Модификација значења префиксираниог глагола у процесу секундарне префиксације у српском књижевном језику, у нашем случају настанак глаголских деминутива, карактерише и призренско-тимочке говоре, што ће у овом раду бити показано.

Творбено-семантичким аспектом префиксалних глаголских деминутива у бугарском језику бави се В. Радева. Реч је о глаголским деминутивима твореним префиксима *по-*,

³ Ирена Грицкат сматра да је префикс *по-* најкарактеристичнији словенски префикс за глаголску деминуцију. Овој појави она је посветила читаву студију у којој истиче да „деминутивни глагол може значити да се радња врши кратко време, повремено, а не трајно, учестало а притом с мањим интензитетом, или тренутно, иако јој је природа трајна; или се радња врши са ситнијим резултатом, ако јој је значење резултативно; или се уопште врши нека неважна радња, несавршена, недовршена, или налик на основну радњу. С друге стране су присутни и они моменти који присуствују при деминуцији других речи: посматрање радње са симпатијом или, обрнуто, са иронијом.“ (Грицкат 1955/1956: 47).

йог-, *йри-* и *йро-* као и о двопрефиксалним глаголским деминутивима са префиксом *йо-* којим се врши префиксација првобитно префиксираних глагола (1987: 147–151). Ове лексичке категорије, у склопу префиксације, дотиче се у оквиру поглавља о творби речи и релевантна бугарска граматица: Бојацијев и др. (1999: 261–270).

Творбено-семантички аспект двопрефиксалних глаголских деминутива с префиксом *йо-* у призренско-тимочким говорима

При анализи ових глаголских деминутива пошли смо од значењске функције префикса *йо-* који се додаје префиксираним мотивним глаголу, свршеног или несвршеног вида. У зависности од тога да ли је префикс *йо-* у семантичкој функцији квантитативног или квалитативног детерминатора, извршена је класификација глаголских деминутива на деминутиве квантитативног и деминутиве квалитативног подзначења. Пре систематизације наводимо по један пример деминутива у једном и другом подзначењу: а) глаголски деминутив *йосачека* означава радњу која је извршена у краћем временском периоду, мало, донекле, унеколико, тј. радњу која није реализована у потпуности, до краја, у пуном степену, интензитету и сл. Префикс *йо-* је квантитативни темпорални детерминатор који ограничава извршење радње у одређеном ограниченом временском одсеку. Он се може јавити и у функцији квантитативног количинског детерминатора при чему врши деминуцију количине глаголског процеса исказаног примарно префиксираним глаголом: глаголски деминутив *йораздужи* означава радњу у којој је процес раздужења дуга извршен у једној количински мањој мери, мањим делом, односно не сасвим и у потпуности; б) глаголски деминутив *йозакрйи* је квалитативног подзначења и упућује на начин извршења глаголске радње, тј. на недовољно добро извршену радњу, на радњу која је извршена како-тако, било како, лабаво, местимично, овлаш: *йозакрйи* 'закрпи како-тако, било како, површно, лабаво, овлаш, прикрпи'.

У богатом корпусу двопрефиксалних глаголских деминутива с префиксом *йо-* запажено је да он не утиче на промену глаголског вида примарно префиксираним глаголом како је то случај при творби глаголских деминутива од мотивних глагола несвршеног вида, типа *йоработйим*. Прецизније речено, двопрефиксални глаголи секундарне префиксације префиксом *йо-*, било да је реч о глаголима свршеног или несвршеног вида, задржавају вид примарно префиксираних мотивних глагола. У деминутивима од префиксираних глагола несвршеног вида са творбеном инфиксалном морфемом *-ује-*, префикс *йо-* задржава и функцију семантичке модификације, тј. деминуције, с том разликом што деминутиви овакве творбене структуре, захваљујући инфиксалној морфемима *-ује-* добијају и једну нову семантичку компоненту за означавање итеративности глаголске радње. Она је својствена и квантитативном и квалитативном подзначењу глаголских деминутива несвршеног вида, као њиховим основним подзначењима.

У циљу прегледности, деминутиве квантитативне и квалификативне детерминације прегледаћемо одвојено.

Будући да се глаголска одредница у већини коришћених извора грађе за призренско-тимочке говоре даје у 3. лицу једине презенте, ради уједначавања користимо такође овај облик и тамо где је употребљен облик 1. лица једине презенте.

Глаголске одреднице бугарског језика преузимамо у облику 1. лица једине презенте будући да их тако доносе сви коришћени извори грађе и бугарска литература.

Дефиниције већине деминутива у оба истраживана идиома су углавном наше.

Квалификативну ознаку глаголског вида у призренско-тимочким говорима наводимо само уз глаголе са инфиксалном морфемом *-у(ј)е-*, будући да су у призренско-тимочким говорима глаголски деминутиви од глагола свршеног вида далеко бројнији и лако препознатљиви.

За глаголске деминутиве у бугарском језику видски квалификатив ћемо наводити уз сваки глагол, јер су првостепени префиксални

глаголи, тј. глаголи уопште, структурално различити од стања у призренско-тимочким говорима.

Творбено-семантички тип глаголских деминутива од префикса *ПО-* и префиксираног глагола свршеног вида (*ПСТ*) представљамо образцем: *ПО-* + *ПСТ*, односно образцем: *ПО-* + *ирефикс* + *КМ* + *ОВ*, при чему је *КМ* коренска морфема а *ОВ* основински вокал. Творбени образац деминутива од префиксираних глагола несвршеног вида (*ПНГ*), уз наведене творбене елементе, има у саставу коренске морфеме и инфиксалну морфему *-ује-*: *ПО-* + *ирефикс* + *КМ* + *-ује-* + *ОВ*.

Најпре доносимо глаголске деминутиве у призренско-тимочким говорима, образоване по напред наведеном творбеном образцу, са квантитативним деминутивним подзначењем (а).

а) Префикс *ио-* додат на већ префиксиране глаголе има функцију квантитативног детерминатора и развија деминутивно значење. Такви двојрефиксални глаголи означавају квантитативно ограничену радњу, тј. радњу која није извршена потпуно, до пуног степена интензитета, која се врши слабијим интензитетом од очекиваног и пожељног. Због тога се овакво значење глаголске радње или стања исказује описном лексикографском дефиницијом у виду прилошких конструкција: 'неко време', 'кратко време', 'извесно краће време', 'мало', 'донекле', 'унеколико' обавити, извршити неку радњу или бити у неком стању: *иозалечи се* залечи се у извесној мери, мало, донекле (Жугић Гр.); *иозасмрди* засмрди донекле, унеколико (Жугић Гр., Динић 2008); *иозасмрдује* несвр. смрди мало, донекле (с времена на време, повремено) (Жугић Гр.); *иозасмрцује* несвр. в. позасмрдује (Динић 2008); *иозасидане* застане накратко, мало (Стојановић 2010); *иозасиданује* несвр. застаје накратко (повремено, у одређеним временским интервалима) (Стојановић 2010); *иозбере* скупи, покупи у извесној мери, донекле (Жугић Гр., Златановић 1998); *иозбреје се* згреје се, угреје се мало, донекле, унеколико (Жугић Гр.); *иоизмлаши* изудара мало, донекле (Жугић Гр.); *иоизгуде се* отекне, надује се мало, донекле (Жугић Гр.);

иоисилни испуни до извесне мере, не сасвим, донекле (Динић 2008); *ионавади* навади, залије помало, недовољно, ту и тамо (Жугић Гр.); *ионавађуе* несвр. залива, полива помало, недовољно, ту и тамо (у одређеним временским интервалима, повремено) (Жугић Гр.); *ионаеде се* наједе се донекле, недовољно (Динић 2008, Стојановић 2010); *ионакрми* нахрани крмом, нахрани у извесној мери, донекле, унеколико (Стојановић 2010); *ионалоче се* напије се лочући донекле, не сасвим, недовољно (Динић 2008); *ионаћези се* накези се помало, повремено (Динић 2008); *ионаучи (се)* научи у извесној мери, не сасвим, недовољно (Жугић 2005, Динић 2008, Стојановић 2010); *ионамучи се* намучи се у извесној мери, донекле (Жугић Гр.); *ионапасе* донекле, унеколико, делимично (Жугић Гр.); *ионапије се* напије се у извесној мери, не сасвим, донекле (Жугић Гр., Динић 2008, Стојановић 2010); *иоолади се* охлади се до извесне мере, не сасвим, донекле (Жугић Гр., Динић 2008); *иооидејам* изударам, истучем мало, донекле (Жугић Гр.); *иоидвикне* подвикне мало, не баш високим тоном (Жугић Гр.); *иоидигне се* подигне се мало (обично из постеље након болести), придигне се (Жугић Гр., Стојановић 2010); *иоидеде* поједе нешто мало, донекле утоли глад (Жугић Гр.); *иоидеде в.* попоеде (Стојановић 2010); *иоидорасне* порасте мало, поодрасте (Жугић Гр., Стојановић 2010); *иоидосади* посади малу количину, колико-толико, унеколико (Жугић Гр.); *иоидостигне* постигне, оствари донекле, у извесном мањем степену (Жугић Гр.); *иоидотрчи* потрчи мало (Стојановић 2010); *иоидрејне* прогута нешто мало, неку мању количину нечега (Динић 2008); *иоидрејне* погреша у извесној мери, мало, донекле (Динић 2008); *иоидремучи се* намучи се мало, донекле (Жугић Гр.); *иоидречука* изудара, истуче мало, донекле (Жугић Гр.); *иоидридигне се в.* поподигне се (Жугић 2005, Динић 2008, Стојановић 2010); *иоидрилете* легне мало, прилегне накратко (Стојановић 2010); *иоидриље* несвр. лаже помало (с времена на време, повремено) (Динић 2008); *иоидриље* слаже помало, донекле (Динић 2008); *иоидријаже (се)* несвр. пази (се) неко краће време (с време-

на на време, повремено) (Динић 2008); *йо-йрийази* (се) припази (се) извесно краће време, кратко, мало (Динић 2008, Жугић Гр.); *йо-йрирабдйи* обави (обично већину послова) донекле, унеколико (Стојановић 2010); *йо-йрисийекне* стекне извешан иметак, стекне мало, унеколико (Жугић Гр., Стојановић 2010); *йо-йрийрдоиа* лупа извесно краће време и у слабијем степену јачине (Динић 2008); *йо-йрисийеине* мало, донекле учврсти, притегне (Златановић 1998, Жугић 2005; Стојановић 2010); *йо-йричека* сачека извесно краће време, причека (Жугић 2005); *йо-йричекује* несвр. чека накратко (у одређеним временским интервалима, повремено) (Жугић Гр.); *йо-йрогдума* проговори накратко, покоју реч (Динић 2008); *йо-йромине* заобиђе лагано, пажљиво (Жугић Гр.); *йо-йройдеиа* в. поотепа (Жугић Гр.); *йо-йразмрси* размрси у извесној мери, донекле (Жугић Гр.); *йо-йразмрсјује* несвр. размрсјује мало, унеколико (с времена на време, повремено) (Жугић Гр.); *йо-йрасрди се* расрди се, насрди се мало, донекле (Жугић Гр.); *йо-йразиледа* разгледа мало, донекле (Жугић Гр.); *йо-йразилеђује* несвр. разгледа мало, донекле (с времена на време, повремено) (Жугић Гр., Стојановић 2010); *йо-йраздужи се* раздужи се до извесне мере, врати део дугова (Динић 2008); *йо-йраздужује се* в. пораздужи се (Жугић Гр.); *йо-йраздужује се* несвр. враћа дуг у више наврата (Жугић Гр.); *йо-йсачека* сачека накратко, мало (Жугић Гр., Динић 2008, Стојановић 2010); *йо-йсачекује* несвр. чека кратко, мало, у више наврата (Динић 2008); *йо-йсврне се* до извесне мере, мало, донекле ојача (обично после неке болести) (Жугић Гр., Златановић 1998, Динић 2008); *йо-йскара* изгрди мало, донекле (Жугић 2005); *йо-йскрайи* скрати мало, донекле (Стојановић 2010); *йо-йскрайује* несвр. скраћује помало (с времена на време, повремено) (Жугић Гр.); *йо-йсмали* (се) смањи (се), начини (се) мањим донекле (Динић 2008, Стојановић 2010); *йо-йсмеле* самеље извесну малу количину (Жугић Гр., Динић 2008); *йо-йсичали* заради, стекне нешто новца у печалби (Јовановић 2004, Динић 2008, Стојановић 2010); *йо-йсрабдйи* в. поприработи (Митровић 1984, Жугић Гр., Јовановић 2004, Динић 2008); *йо-йсрабдйује* несвр. обавља (обично

више послова) донекле, унеколико (Жугић Гр.); *йо-йсийекне* стекне извешан, невелик иметак (Златановић 1998, Жугић 2005); *йо-йуали* размази мало, донекле (Златановић 1998, Жугић 2005).

Двопрефиксалне деминутивне глаголе оваквог творбено-семантичког типа бележимо и у бугарском језику: *йо-йизбиситрја се* свр. избистри се мало, донекле, унеколико (ОРБЕ 2011); *йо-йизгладнѐя* свр. огладним мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йизгдѐвам се* несвр. / *йо-йизгдѐ се* свр. натекнем, отекнем мало, незнатно (ОРБЕ 2011); *йо-йизкѐчвам се* несвр. / *йо-йизкѐча се* свр. пењем се, попнем се мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йизлѐжа* свр. слажем мало (Младенов 2000); *йо-йонавѐждам* несвр. / *йо-йонавѐдја* свр. заливам, залијем мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йонавечѐрвам се* несвр. / *йо-йонавечѐрја се* свр. вечеравам, вечерам нешто мало (ОРБЕ 2011); *йо-йонавлѐзам* несвр. / *йо-йонавлѐза* свр. улазим, уђем мало, накратко (Младенов 2000); *йо-йонавредѐвам* несвр. / *йо-йонавредѐ* свр. (у)чиним малу штету (Младенов 2000); *йо-йонаѐѐзвам* несвр. / *йо-йонаѐѐза* свр. (за)газим мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йонаѐѐзгвам* несвр. / *йо-йонаѐѐзгја* свр. дотерујем се (дотерам се) мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йонаѐѐостий* свр. угостим мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йонаѐѐбелѐѐя* свр. удебљам се, угојим се мало (Младенов 2000); *йо-йонаклеветѐйѐвам* несвр. / *йо-йонаклеветѐйѐ* свр. (о)клевећем мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йонакѐрмвам* несвр. / *йо-йонакѐрма* свр. (по)дојим мало (Младенов 2000); *йо-йонамѐкрја се* свр. наквасим се мало, донекле (ОРБЕ 2011); *йо-йонамѐрѐѐја се* свр. намрштим се мало, донекле (ОРБЕ 2011); *йо-йонаѐѐчѐлвам* несвр. / *йо-йонаѐѐчѐлја* свр. (за)радим, стекнем нешто мало новца (Младенов 2000); *йо-йонаѐѐѐвам се* несвр. / *йо-йонаѐѐѐ се* свр. напијам се, напијем се мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йонаѐѐѐѐвам* несвр. / *йо-йонаѐѐѐѐја* свр. (на)пишем мало, донекле (ОРБЕ 2011); *йо-йонарѐдвам се* свр. обрадујем се мало, накратко, донекле (Младенов 2000); *йо-йонасѐвам* несвр. / *йо-йонасѐја* свр. (за)сејем мало (Младенов 2000); *йо-йонаѐѐѐѐѐрвам* несвр. / *йо-йонаѐѐѐѐѐрја* свр. (на)товарим мало, донекле (Младенов 2000); *йо-йонахрѐнвам се* несвр. / *йо-йонахрѐнја се* свр. (на)храним се, (по)једем

мало (Младенов 2000); *йоодра̀скам* несвр. / *йоодра̀скам* свр. (о)гредем мало, донекле (Младенов 2000); *йоожаднѐя* свр. ожедним мало (Младенов 2000); *йооздрављавам* несвр. / *йооздрављавам* свр. оздравити, опоравити се мало, донекле (Младенов 2000); *йоокџија се* свр. окупам се мало, на брзину (ОРБЕ 2011); *йооилевљавам* несвр. / *йооилевљавам* свр. (о)плевим мало, донекле (Младенов 2000); *йооийиивам* несвр. / *йооийиивам* свр. отпијам, отпијем мало (Младенов 2000); *йооисийивам* несвр. / *йооисийивам* свр. одливам, одлијем мало, донекле (ОРБЕ 2011); *йоохладждам* несвр. / *йоохладждам* свр. (о)хладим мало, донекле (Младенов 2000); *йоюовдијам се* несвр. / *йоюовдијам се* свр. повр. подизати се, подићи се мало (Младенов 2000); *йоюодви́квам* несвр. / *йоюодви́кнам* свр. подвикујем, подвикнем мало (Младенов 2000); *йоюодска̀звам* несвр. / *йоюодска̀зжам* свр. дошаптавам, дошапнем мало (Младенов 2000); *йоюоду̀ја се* свр. отекнем, натекнем мало, донекле (ОРБЕ 2011); *йоюорас̀тивам* несвр. / *йоюорас̀тна* свр. израстам, израстем мало, унеколико (ОРБЕ 2011); *йоюрејоварям* свр. преговарам мало, кратко (Младенов 2000); *йоюрерадо̀тивам* несвр. / *йоюрерадо̀тija* свр. (по)радим мало, кратко (ОРБЕ 2011); *йоюриказвам* свр. попричам, поразговарам мало, кратко (Младенов 2000); *йоюришворя* свр. затворим мало, донекле (ОРБЕ 2011); *йоуразка̀звам* несвр. / *йоуразка̀жам* свр. (ис)причам мало (Младенов 2000); *йоуразми́сля* свр. поразмислим (Младенов 2000); *йоуразми́шья* свр. размутим мало, донекле (Младенов 2000); *йоурази́лгача се* мало се расплачем (Младенов 2000); *йоуразхо̀ждам се* несвр. / *йоуразхо̀дja се* (про)шетам мало (Младенов 2000); *йоудближа́вам се* несвр. / *йоудближа́ се* свр. повр. зближим се, спријатељим се мало, унеколико, донекле (Младенов 2000); *йоуслџивам* несвр. / *йоуслџам* свр. (с)лажем мало (Младенов 2000); *йоуствзѐмам се* несвр. / *йоуствзѐма се* свр. повр. долазим, дођем себи мало (Младенов 2000); *йоусйоко́јам се* несвр. / *йоусйоко́ја се* свр. повр. смирим се мало, примирам се (Младенов 2000).

б) У двојрефиксалним глаголским деминутивима са префиксом *йо-* као првим у линеарном редоследу, префикс *йо-* као квалитативни детерминатор радње или стања модификује значење префиксалног мотивног глагола у

деминутивно значење са примарном семом квалитета или начина вршења радње: радња није доведена до задовољавајућег, пожељног степена. С тим у вези је и експресивни став говорног лица, субјекта који такву радњу оцењује недовољно добро извршеном, немарно, неспретно изведеном. Због тога се лексикографске дефиниције формирају неким од прилошких израза: 'како-тако', 'како било', 'реда ради', 'површно', 'овлаш', 'недовољно (добро)': *йозабр̀ади се* забради се како било, овлаш, лабаво (Динић 2008); *йозави́је* увије, умота како-тако, како било, недовољно (Стојановић 2010); *йоуакр̀ипи* закрпи, окрпи како-тако, како било, непотпуно, местимично, лабаво, недовољно добро, прикрпи (Динић 2008, Жугић Гр., Стојановић 2010); *йозаи́че* запече на брзину, како било (Жугић Гр.); *йоузи́дџи* припреми јело на брзину, како-тако, како било (Жугић Гр.); *йоузи́ребе* покупи вилом траву, сено како било, како-тако, површно (Жугић Гр.); *йоуизбѐли* опере нешто како било, на брзину, пропере (Жугић Гр.); *йоунамѐсти* намести како-тако, овлаш (Жугић Гр.); *йоунаи́шџи* накити, окити на брзину, како-тако (Динић 2008); *йоунаи́црвѐни (се)* нацрвени образе на брзину, овлаш, површно (Жугић Гр.); *йоуначи́ни се* уреди се, среди се колико-толико, унеколико (Жугић Гр., Златановић 1998, Стојановић 2010); *йоунаи́шара* нашара на брзину, како-тако, како било (Жугић Гр.); *йоуобу́че се* обуче се како-тако, унеколико (Жугић Гр.); *йоуобу́жје* се несвр. облачи се како-тако, како било (Жугић Гр.); *йоуобѐре* обере, покупи овлаш, површно (Динић 2008); *йоодрине* уклони лопатом земљу, смеће и сл. површно, овлаш (Жугић Гр.); *йоодринџџем* несвр. уклањам земљу, смеће и сл. површно, овлаш (Жугић Гр., Стојановић 2010); *йооокр̀ипи* в. позакрпи (Динић 2008, Жугић Гр.); *йооми́је (се)* умије (се) непотпуно, недовољно, овлаш (Динић 2008, Жугић Гр., Стојановић 2010); *йооюѐре (се)* опере (се) непотпуно, недовољно, овлаш, површно (Динић 2008, Жугић Гр.); *йооучѐшља (се)* очешља се на брзину, како-тако, како било, површно (Жугић Гр.); *йооучи́шти* очисти до извесне мере, не сасвим, површно (Жугић Гр., Стојановић 2010); *йоюреви́е* превије како-тако, како

било (Динић 2008); *йойркрїи* (се) в. позакрпи се (Жугић Гр., Стојановић 2010), *йорасїрєди* направи какав-такав ред, поспреми (Жугић Гр.); *йорасїрєдї* несвр. прави какав-такав ред, поспрема (Жугић Гр.); *йосабєрє* покупи површно, овлаш (Стојановић 2010); *йосмєшє* на брзину, журно помете, почисти како-тако, како било, површно (Митровић 1984, Динић 2008, Жугић 2005), *йосрєди* (се) среди (се), уреди (се), дотера (се) на брзину, како-тако, како било (Стојановић 2010).

Изложена творбено-семантичка анализа двопрефиксалних глаголских деминутива са префиксом *йо-* као првим у линеарном следу префикса показује да су у испитиваним говорима присутна оба деминутивна подзначења.

Сличан творбено-семантички тип налазимо и у бугарском језику: *йозабїля* се свр. забулим се како-тако, било како, не сасвим добро (ОРБЕ 2011); *йозаковївам* несвр. / *йозаковї* свр. ладаво, како-тако, мало причвршћујем, причврстим ексером (ОРБЕ 2011); *йозакоїчївам* се (несвр.) / *йозакоїчїя* се (свр.) закопча(ва)м како-тако, како било (ОРБЕ 2011); *йозакърївам* (се) несвр. / *йозакърїя* (се) свр. (о)крпим (се), (за)крпим (се) како-тако, како било, недовољно добро, површно (ОРБЕ 2011); *йозашївам* (несвр.) / *йозашїя* (свр.) сашивам (сашијем) како-тако, овлаш, површно (ОРБЕ 2011); *йоизкърїя* (се) свр. окупам се како-тако, површно, на брзину (ОРБЕ 2011); *йонамєсївам* (несвр.) / *йонамєсїя* (свр.) намештам, наместити, срећујем, средим мало, како-тако, како било (Младенов 2000); *йонаїрївїям* (несвр.) / *йонаїрївїя* (свр) (на)правим било како, реда ради, мало (Младенов 2000); *йонаїї лвам* (несвр.) / *йонаїїлнїя* свр. (на)пуним како било, на брзину (Младенов 2000); *йонасайунїсвам* (несвр.) / *йонасайунїсам* (свр.) (на)сапуњам мало, овде-онде, како-тако, овлаш (Младенов 2000); *йооблїчїам* се (несвр.) / *йооблєкї* се (свр.) повр. облачим се, обучем се како-тако, како било, на брзину (Младенов 2000); *йообрърсвам* се (несвр.) / *йообрърсна* се (свр.) повр. (о)бријам се како-тако, како било (обично на брзину) (Младенов 2000); *йообдїя* се свр. обујем се на брзину, како-тако, како било (ОРБЕ 2011); *йоокрърївам* (несвр) / *йоокрърїя* (свр.) (о)крпим, (ис)крпим како било,

како-тако, недовољно добро, немарно (Младенов 2000); *йоїокрївам* (се) (несвр.) / *йоїокрїя* (се) свр. покривам (се), покријем (се) како-тако, како било, овлаш (ОРБЕ 2011); *йоїрєбрїоївам* (несвр.) / *йоїрєбрїої* (свр.) пребројавам, пребројим како-тако, како било, површно, на брзину (Младенов 2000); *йоїрєвєждїам* (несвр.) / *йоїрєвєждї* (свр.) преводим, преведем на брзину, немарно, како-тако, било како (Младенов 2000); *йоїрєїовїрїям* (несвр.) / *йоїрєїовїрїя* (свр.) обнављам, обновим (градиво) на брзину, за кратко време, површно (Младенов 2000); *йоїрєчїсїїя* свр. очистим овлаш, површно (ОРБЕ 2011); *йоїрїомївам* (несвр.) / *йоїрїомїя* (свр.) (о)перем (посује, лице) површно, овлаш, како-тако, како било (ОРБЕ 2011); *йоїрїочїсїїя* в. попричїстїя (ОРБЕ 2011); *йоїрїочїшїям* (несвр.) / *йоїрїочїшїя* (свр.) (про)читам како-тако, недовољно пажљиво, површно (Младенов 2000); *йоразїрєдївам* (несвр.) / *йоразїрєдїя* (свр.) распремам, срећујем (распремим, средим) (собу) површно, како-тако, како било (Младенов 2000); *йоразчїсїївам* несвр. / *йоразчїсїїя* свр. (о)чистим овлаш, површно (ОРБЕ 2011); *йоїрїшїївам* (несвр.) / *йоїрїшїїя* (свр.) в. позашивам (ОРБЕ 2011); *йоїрїлїїя* свр. залепим како-тако, овлаш, површно (ОРБЕ 2011); *йосїдїївїям* (несвр.) / *йосїдїївїя* (свр.) (с)кувам мало, како-тако, како било (Младенов 2000).

Изложена творбено-семантичка анализа двопрефиксалних глаголских деминутива са префиксом *йо-* показује да су у испитиваним идиомима присутна оба деминутивна подзначења са идентичним творбеним обрасцем и идентичним двопрефиксалним синтагмама са префиксом *йо-* као првим у линеарном следу префикса.

У прирзренско-тимочким говорима префикс *йо-* се везује за глаголе префиксиране следећим префиксима: *з(а)-* (13), *из-* (4), *на-* (16), *о-* (10), *ог-* (1), *йо-* (9), *їог-* (1), *їрє-* (6), *їрї-* (18), *їрїо-* (8), *раз-* (13), *с(а)-* (12), *у-* (1) (број у загради означава број двопрефиксалних глаголских деминутива).

Као што се из приказаног стања види, префикс *йо-* се у највећем броју случајева везује за префиксалне глаголе с префиксом *їрї-*

(по- + при-), потом са префиксима *на-* (по- + на-), *з(а)-* (по- + з(а)-) и *раз-* (по- + раз-).

У бугарском језику префиксом *ѝо-* су префиксирани првостепени префиксални глаголи на следеће префиксе: *за-* (9), *из-* (9), *на-* (38), *о-* (15), *ог-* (4), *ѝо-* (7), *ѝог-* (4), *ѝре-* (9), *ѝри-* (5), *ѝро-* (5), *раз-* (13), *с-* (8), *ус-* (2).

Наведени подаци показују да су овде најпродуктивније следеће двопрефиксалне конструкције глаголских деминутива: *ѝо-* + *на-*, *ѝо-* + *о-*, *ѝо-* + *раз-* и *ѝо-* + *за-* исте продуктивности везе префикса *ѝо-* са префиксима *из-* и *ѝре-*.

Грађа потврђује удвојену употребу префикса *ѝо-* у двопрефиксалним глаголским деминутивима, али њихова значења показују да овде није реч о његовој плеонастичкој употреби, тј. редувантној употреби, већ о томе да и примарни и секундарни префикс *ѝо-* уносе у новонастали глагол своја посебна значења.⁴

Компарација двопрефиксалних глаголских деминутива с префиксом *ѝо-* у призренско-тимочким говорима и бугарском језику потврђује а) да се у призренско-тимочким говорима префикс *ѝо-* најчешће везује за префикс *ѝри-*, док је у бугарском језику реч о вези префикса *ѝо-* са префиксом *на-*; б) префикс *на-* је у призренско-тимочким говорима други по продуктивности, док је префикс *ѝри-* у бугарском језику слабо продуктиван; в) везе префикса *ѝо-* са префиксима *з(а)-* и *раз-* су продуктивне и у једном и у другом идиому; г) удвајање истог префикса *ѝо-* је присутно и у призренско-тимочким говорима и у бугарском језику, али њихова удвојена употреба није плеонастичка.

Изложени двопрефиксални глаголски деминутиви упућују на следеће закључке: 1) у призренско-тимочким говорима и бугарском језику присутна је еквивалентност на семантичком плану; 2) на творбеном плану се учествују идентичне двопрефиксалне везе од префикса *ѝо-* и других бројних префикса (13) примарно префиксираних глагола; 3) ово директно имплицира високу продуктивност

двопрефиксалних глагола с префиксом *ѝо-* као секундарном у оба испитивана идиома; 4) грађа показује идентичне двопрефиксалне везе, али нема поклапања најпродуктивнијих префикса: у призренско-тимочким говорима то је префикс *ѝри-*, док је у бугарском језику то префикс *на-*; 5) префикс *ѝо-* се у оба испитивана идиома везује за префиксалне глаголе с овим префиксом, али удвојени префикс не значи и његову редувантност, односно секундарни префикс *ѝо-* није семантички празан.

Извори за српски језик

1. Динић, Јакша (2008), *Тимочки дијалектски речник, Монографије 4*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
2. Жугић, Радмила (2005), *Речник ѝовора јабланичког краја, Српски дијалектолошки зборник LII*, Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ.
3. Жугић Гр.: Радмила Жугић, *Картоотека необјављене лексичке грађе*.
4. Златановић, Момчило (1998), *Речник ѝовора јужне Србије*, Врање: Учитељски факултет.
5. Јовановић, Властимир (2004), *Речник села Каменице код Ниша, Српски дијалектолошки зборник LI*, Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ.
6. Митровић, Брана (1984), *Речник лесковачког ѝовора*, Лесковац: Народни музеј Лесковац.
7. Стојановић, Радосав (2010), *Црнофравски речник, Српски дијалектолошки зборник LVII*, Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ.

Извори за бугарски језик

1. Младенов, Марин (2000), *Българско–србски речник*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
2. ОРБЕ 2011: *Обратен речник на български език* групе аутора (Владко Мурдаров, Татјана Александрова, Маргарита Димитрова, Руска Станчева, Катја Чаралозова, Милен Томов, Николай Паскалев, Атанаска Атанасова), Софија: БАН, Институт за български език.

⁴ Клајн (2002: 287) мисли да у двопрефиксалним глаголима са истим префиксом, нпр. попостајати, попочекати „понављање (префикса) нема другу функцију осим експресивне“.

Литература

1. Белић, Александар (1949), *Савремени српскохрватски књижевни језик. II део: Наука о израђењу речи*, Београд: Научна књига.
2. Бојацијевић и др. (1999), Тодор Бояджијевић, Иван Куцаров, Ђордан Пенчев, *Савременен бугарски језик*, Софија: Издавачка кућа „Петар Берон“.
3. Грицкат, Ирена (1955/1956), „Деминутивни глаголи у српскохрватском језику“, *Јужнословенски филолози*, XXI/1–4, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик, 46–95.
4. Драгићевић, Рајна (2013), „Глаголи са два префикса у српском језику с освртом на стање у другим словенским језицима“, *Зборник Мајнице српске за славистику*, 83, Нови Сад: Матица српска, 257–268.
5. Жугић, Радмила (2007), „Глаголски деминутиви с префиксом *по-* у призренско-тимочким говорима“, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 50/1–2, Нови Сад: Матица српска, 257–270.
6. Клајн, Иван (2002), *Творба речи у савременом српском језику, Део I, Слањање и префиксација*, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
7. Радева, Василка (1987), *Бугарското словообразување*, Софија: Универзитетско издаваштво „Климент Охридски“.
8. Терзић, Александар (1997), „Структурно-семантичке карактеристике глагола са префиксалном групом *по-* у руском и српском језику“, *Научни саставак славистица у Вукове дане*, XXVI/2, Београд: Међународни славистички центар, 309–320.
9. Тошовић, Бранко (2010), „Нанизивање приставок в србском, хорватском и бошњачком језицима“, *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*, I/2, Graz – Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Beogradska knjiga, 107–120.

TWO-PREFIX VERBAL DIMINUTIVES WITH PREFIX *PO-* IN BULGARIAN AND THE SERBIAN DIALECTS OF PRIZREN AND TIMOK REGIONS

Summary

A comparative analysis of two-prefix verbal diminutives with the prefix *po-* in Bulgarian and the Serbian dialects of Prizren and Timok regions shows equivalence at the levels of word formation and semantics respectively. At the former level one can notice identical two-prefix relations featuring the prefix *po-* and numerous other prefixes of primarily prefixed verbs, indirectly implying a high productivity of the two-prefix verbs with the prefix *po-* as a secondary one in both idioms examined. The corpus analysed confirms identical two-prefix relations, but there is no overlapping when the most productive prefixes are concerned, since the prefix *pri-* is dominant in the Prizren and Timok regions and the prefix *na-* in Bulgarian. Furthermore, the prefix *po-* is attached to already prefixed verbs in both idioms in this way, but the doubled prefix does not mean its redundancy, since each prefix invests its own meaning into the newly-formed unit. At the latter level there are two semantic subtypes of the analysed verbal diminutives visible.